

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 13, Sayı 36, Temmuz 2026 / Volume 13, Issue 36, July 2026

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi

Geliş/Received: 11.10.2025

Kabul/Accepted: 03.03.2026

DOI: 10.17822/omad.133603

Atıf/Citation: Doç. Dr. Fatih KOYUNCU. "Kastamonu

Hafızlarına Dair Biyografik Nitelikli Bir Mesnevi: Aksaraylı

Hasan Rızâyî'nin Tuhfe-i Huffâz'ı". *Osmanlı Mirası*

Araştırmaları Dergisi 13/36 (2026): 299-323.

Doç. Dr. Fatih KOYUNCU

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, fkoyuncu06@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0118-1566>

Kastamonu Hafızlarına Dair Biyografik Nitelikli Bir Mesnevi: Aksaraylı Hasan Rızâyî'nin *Tuhfe-i Huffâz*'ı

A Biographical Masnavi on the Qur'an Memorizers of Kastamonu: Tuhfe-i Huffâz by Hasan Rızâyî of Aksaray

Öz: Klasik Türk edebiyatı döneminde telif edilen bazı eserlerde İslam tarihindeki önemli şahsiyetlerin muhtelif yönleriyle ele alındığı bilinmektedir. Bilhassa 16. asırdan itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşamış âlim ve şairler başta olmak üzere önde gelen şahsiyetlerin hayatlarına dair bilgileri barındıran biyografik kaynaklar kaleme alınmıştır. Müslüman milletlerde önemli görülen ve biyografisini yazma gereği duyulan kimseler arasında Kur'an'ın tamamını ezberleyen hafızlar da vardır. Kastamonu, âlim ve şairlerinin sayıca fazla olmasının yanında hafızlarının çokluğuyla da bilinen bir şehirdir. Bu husus, özellikle seyahatnamelerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu konuya dikkat çekenlerden biri de 17. asrın velut şairlerinden Aksaraylı Hasan Rızâyî Efendi'dir. Şair, 1664 yılında kaleme aldığı *Tuhfe-i Huffâz* adlı eserinde kadı olarak görev yaptığı sırada Kastamonu'da bulunan hafızlar hakkında bilgi vermiştir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan eserde on biri kadın olmak üzere toplam 161 hafız hakkında bilgi bulunmaktadır. Rızâyî bazı hafızların sadece ismini anmış, bazıları hakkında daha çok mesleği ve ailesine dair biyografik mulamata yer vermiştir. Eser, hakkında başka kaynaklarda bilgi bulunmayan şahısların varlığından bahsetmesi adına önemli bir vesikadır. Bu çalışmada *Tuhfe-i Huffâz* adlı mesnevi şekil ve muhteva yönünden incelendikten sonra elde olan tek nüshadan hareketle eserin metni araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Manzum, 17. asır, Hafız, Biyografi.

Abstract: It is well-known that various works in classical Turkish literature explore important figures in Islamic history from multiple perspectives. From the 16th century onwards, numerous biographical sources were written, documenting the lives of prominent personalities in the Ottoman Empire, particularly scholars and poets. Among those highly regarded in Muslim societies whose biographies were deemed essential to record are the hafız (those who have memorized the entire Qur'an). Kastamonu is renowned not only for its abundance of scholars and poets but also for its exceptionally high number of hafız-a characteristic frequently highlighted in travelogues. One notable figure who drew attention to this was Aksaraylı Hasan Rızâyî Efendi, a poet of the 17th century. In his work *Tuhfe-i Huffâz*, written in 1664, the poet provided detailed accounts of the hafız in Kastamonu, where he was serving as a judge. Written in the masnavi verse form, the work contains information about 161 hafız in total, including eleven women. While Rızâyî merely mentioned the names of some, he included more detailed biographical information about others, primarily focusing on their professions and families. This work stands as a crucial historical document, as it brings to light individuals about whom there is no record in other sources. In this study, after examining the *Tuhfe-i Huffâz* in terms of its form and content, the text of the work-based on its single existing manuscript-is presented for the benefit of researchers

Keywords: Classical Turkish Literature, Poetic, 17th century, Hafız, Biography.

Extended Abstract: In the tradition of classical Turkish literature, prominent religious figures, particularly the Prophet Muhammad, have been frequently commemorated in various works, often through stories and legends. With the emergence of biographical writing in Anatolia during the 16th century, it became possible to access detailed information about the leading figures of the era, particularly poets. Biographical texts were compiled to document the lives of important individuals residing in major cities such as Bursa, Edirne, and notably the capital Istanbul, offering valuable insights into the history, culture, and prominent personalities of these urban centers. In addition to these cities, Kastamonu stands out as a significant cultural hub, having nurtured renowned figures in the field of biography,

such as Latîfî, and prominent Sufis like Sheikh Şaban-ı Velî. Kastamonu is distinguished by its scholars, poets, and hafız (those who have memorized the entire Qur'an). The exceptionally high number of hafız in this city has been a focal point, particularly in historical travelogues.

Although the verses of the Qur'an were recorded in writing during the early years of Islam, the number of companions who had memorized them began to decline over time, primarily due to wars. Consequently, the tradition of memorizing the Qur'an became deeply rooted in Muslim societies. During the Ottoman Empire, profound importance was attached to the memorization of the Qur'anic verses. Hafız training was systematically conducted in mosques, darülkurrâs, madrasahs, darülhuffâz, and darülahadiths. Renowned travelers such as Ibn Battuta and Evliya Çelebi explicitly noted the abundance of hafız in Kastamonu. Corroborating Evliya Çelebi's observations, Hasan Rızâyî of Aksaray, a 17th-century poet who served as a judge in Kastamonu, composed a dedicated work on the city's hafız. As far as current research indicates, Tuhfe-i Huffâz holds a unique position as an independent, poetic text specifically devoted to hafız.

Hasan Rızâyî, known predominantly for his religious and mystical writings, authored this work to highlight the remarkable number of hafız present during his tenure as a judge in Kastamonu. While he primarily listed their names, Tuhfe-i Huffâz also provides the epithets, professions, and hometowns of certain hafız. Given that some traditional Ottoman biographical dictionaries (tezkiye) provide less information about certain poets than what Rızâyî conveys about the hafız, it is entirely plausible to evaluate Tuhfe-i Huffâz as a poetic biographical dictionary of hafız. The work introduces some individuals with brief biographical details spanning just a few couplets. It is particularly significant for bringing to light biographical information about individuals who are entirely absent from other historical records. Studies on Hasan Rızâyî have previously lacked detailed information about Tuhfe-i Huffâz, primarily because it is bound within the same manuscript as his other work, Tuhfetü'l-Menâzil. To the best of our knowledge, the sole surviving copy of this manuscript is preserved in the Cambridge University Library under the shelfmark Or. 662(8).

Rızâyî, who likened his work to a unique pearl, composed Tuhfe-i Huffâz in the masnavi verse form, comprising 184 couplets in the only available manuscript. Deliberately prioritizing public comprehension over artistic display, he employed a plain and accessible language. The poet's primary objective was to record the names and titles of the hafız who lived or were raised in Kastamonu during his lifetime. He categorizes and introduces them under common names such as Mehmed, Ahmed, Mustafa, Mahmud, Ömer, and Hasan, ultimately concluding with a section dedicated to female hafız.

Adhering to the classical masnavi tradition, Rızâyî incorporated the customary introductory sections into Tuhfe-i Huffâz. Commencing with the basmala, he proceeds to the tawhid section by invoking the names of Allah. Subsequently, he encourages sending salawat (blessings) upon the Prophet Muhammad, framing it as a means to attain divine mercy. Following a prayer for Sultan Mehmed to receive Allah's perpetual assistance and enjoy a long life, the poet transitions to the section detailing the reason for writing (sebeb-i telif). Here, he explains that upon his arrival in Kastamonu as a judge, he compiled the names of these Qur'an memorizers into his masnavi so that it could be recited in gatherings of hafız. Revering the hafız as the "crown jewel" Rızâyî prays to Allah that he may be spared from disgrace on the Day of Judgment for their sake. He states that he introduced all male and female hafız along with their names and pseudonyms.

Concluding the work, Rızâyî expresses his hope that the individuals inscribed in his book will be remembered until the Day of Judgment, and that the recording angels will enter this work into the book of good deeds. Having completed the text in the month of Dhu al-Hijjah in the year 1074 AH (June-July 1664 AD), he composed a chronogram to mark the year of the masnavi's creation, in accordance with literary tradition. In his final historical couplets, the author mentions his birth in the Aksaray province of the Karaman region, seeks divine healing for his afflictions, and takes refuge in Allah's mercy. He ultimately seals the work's completion date of 1074 AH with the phrase "huffâzı dua".

Giriş

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde Hz. Muhammed başta olmak üzere sair din büyükleri özellikle kıssaları ve menkıbeleriyle muhtelif eserlerde bahse konu edilmiştir. Anadolu sahasında 16. asırdan itibaren biyografik kitapların kaleme alınmasıyla şairler başta olmak üzere devrin önde gelen isimleri hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşma imkânı ortaya çıkmıştır. Özellikle *Şakâiku'n-Numâniyye* ve zeyilleri sayesinde Osmanlı döneminde yaşamış âlimler hakkında daha fazla malumat elde edilmeye başlanmıştır. Muhtelif tarikat zümrelerine (*Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* gibi), meslek erbaplarına (*Tuhfe-i Hattâtîn* gibi) mensup şahsiyetlerle ilgili eserler verilmiş, belirli ailelerin şecerelerinden bahseden veya bir tarikatın başlangıçtan o zamana değin yaşamış olan bütün şeyhlerinin zikredildiği silsilename türünde metinler kaleme alınmıştır. Yine esamî tarzında yazılan şiirlerde bazı tarihî şahsiyetlerin isimlerine yer verilmiştir. Başta payitaht İstanbul olmak üzere, Bursa ve Edirne gibi şehirlerde yaşamış önemli şahısların hayatlarına dair

bilgiler barındıran biyografik metinler de yazılmıştır. Bu eserler o şehrin tarihini, kültürünü ve önde gelen isimlerini tanıma fırsatı vermektedir. Bu şehirlerin dışında önemli kültür merkezlerinden biri de Latîfî gibi biyografi sahasının önde gelen ismine ve Şeyh Şaban-ı Veli gibi önemli sufilere beşiklik eden Kastamonu'dur. Kastamonu âlimleri¹, hafızları ve şairleriyle² öne çıkan bir şehirdir. Özellikle seyahatnamelerde buradaki hafızların sayıca çokluğuna dikkat çekilmiştir.

Arapça hıfz kökünden türeyen hâfız kelimesi “koruyan, muhafaza eden, ezberleyen” anlamına gelmektedir. Bu kelime daha çok Kur'an'ın tamamını ezberleyen kişiler için kullanılmaktadır. Hadislerde Kur'an'ı öğrenenlerin, öğretenlerin en hayırlı kimseler olarak vasfedilmesi; özellikle Kur'an'ı ezberleyip haram ve helale riayet eden kimselerin cennetle müjdelenmesi Kuran'ın hıfzı için teşvik edici bir unsur olmuştur. İslamın ilk yıllarında her ne kadar Kur'an ayetleri yazıya geçirilse de bu ayetleri hıfzeden sahabelerin özellikle savaşlar sebebiyle zamanla sayıları azalmaya başlamıştı. O dönemlerden itibaren Müslüman milletlerde Kur'an'ı hıfz etme geleneği ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde Kur'an ayetlerinin hıfzına ehemmiyet verilmiştir. Hafızlık çalışmaları cami ve dârülkurrâlar yanında medrese, dârülhuffâz ve dârühadislerde sürdürülmüştür. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre İstanbul'da üçte biri kadın olmak üzere yaklaşık 9000 hafız vardı.³ Gerek İbn Battûta gerek Evliya Çelebi eserlerinde Kastamonu'da birçok hafızın bulunduğunu belirtmişlerdir. İbn Battûta kırk gün kaldığı Kastamonu'da bir cuma namazında hafızların mihrap önünde halka şeklinde dizildiğini, güzel sesli hafızların Kehf Suresi'ni okuduğunu ve bazen ayetleri tekrar ettiklerini anlatır. Namazdan sonra bir hafızın sultanın huzurunda aşır okuduğunu, başka bir hafızın sultanın kardeşlerinin bulunduğu bölümde kısa bir süre tilavet ettiğini, daha sonra şehzadenin huzurunda başka bir hafızın aşır okuduğunu nakleder.⁴ Evliya Çelebi, Elmalî hakkında bilgi verirken “... zira bunda Kur'an-ı Azim'e olan rağbet meğer Kastamonu'da ola”⁵ diyerek Kastamonu'da hafızların sayıca fazla olmasına vurgu yapmıştır.

Kastamonu'da kadılık vazifesinde bulunan 17. asrın velut şairlerinden Aksaraylı Hasan Rızâyî de Evliya Çelebi'yi destekler mahiyette Kastamonu'da bulunan hafızlar hakkında *Tuhfe-i Huffâz* ismiyle bir eser kaleme almıştır. Eser, hafızlar hakkında müstakil manzum bir metin olması hasebiyle farklılık arz eder. Bu çalışmada, Osmanlı biyografî geleneğinin farklı bir halkası olan *Tuhfe-i Huffâz* isimli eser şekil ve muhteva açısından detaylı bir şekilde incelenmiş ve elde edilen veriler başlıklar halinde sıralanmıştır.

1. Hasan Rızâyî-i Aksarâyî

Hasan Rızâyî hakkında şair tezkirelerinde herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Tezkirelerin dışındaki biyografik ve bibliyografik kaynaklarda verilen bilgiler de sınırlıdır. Hasan Rızâyî'nin hayatına dair bilgiler daha çok müellifin eserlerinden elde edilmektedir. 17. asrın önemli isimlerinden Hasan Rızâyî, muhtelif kitaplarında kendisinden Seyyid Hasan, Seyyid Hasan Rızâyî, Rızâyî-i Aksarâyî olarak bahseder. H 1007/M 1599 yılında Aksaray'ın Sofular Mahallesi'nde doğmuştur. Babası kadılık vazifesinde bulunmuş, Celveti tarikatı mensubu Abdurrahman Efendi'dir. Hasan Rızâyî soyunun Hz. Muhammed'e dayandığını belirtmiş ve bundan dolayı Seyyid ismini eserlerinde kullanmıştır. Hayatının bir bölümünü Aksaray'da geçiren şair, Osmanlı'nın farklı şehirlerinde müderrislik, kadı naipliği ve kadılık vazifelerinde

¹ Bk. Suat Donuk, “Nev'îzâde Atâyî'nin Zeyl-i Şakâik'ında Kastamonulu Âlimler ve Kastamonu”, *Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu Bildir Kitabı* içinde, ed. Ali Rafet Özkan, (Kastamonu, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, 2016), 110-120.

² Bk. İlyas Yazar, “Kastamonulu Divan Edebiyatı Şairleri”, *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde, ed. A. Azmi Yetim vd. (Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2003), 255-264.

³ Nebi Bozkurt, “Hâfız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997) 2: 74-76.

⁴ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tanci, *İbn Battûta Seyahatnâmesi I. Cilt*, Çev. A. Sait Aykut (İstanbul: YKY Yayınları, 2000), 440-441.

⁵ Seyit Ali Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 9. Kitap I. Cilt*. (İstanbul: YKY Yayınları, 2011), 304.

bulunmuştur. İlk eğitimini babasından ve Dânişî Şabân Efendi, kadı Hayreddin Efendi, Şeyh Molla Ali Efendi gibi Aksaraylı meşhur şahıslardan almıştır. İstanbul'da medrese eğitimine devam etmiştir. 1030-1034/ 1620-1624 yıllarında Şeyhülislâm Es'ad Efendi'ye dânişmendlik yapmış ve Aksaray'daki Berâmûniyye Medresesinde müderrisliğe başlamıştır. Rızâyî'nin; Çorum, Denizli, Hama, Antakya, Manisa-Alaşehir, Adana ve Kastamonu'da kadı olarak görev yaptığı bilinmektedir. Müellifin ne zaman ve nerede vefat ettiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Azîz Mahmûd Hüdâyî'ye ve Ankaralı Nidâî'ye ait bazı eserleri istinsah eden Rızâyî'nin kendisine atfedilenler dışında menakıbnâme, tercüme, şerh, seyahatnâme ve nasihatnâme gibi konularda yazılmış mevcut bilgilere göre on yedi eseri bulunmaktadır. *Tecelliyât-ı Hüdâyî'nin Nazmen Şerhi*, *Tezkiretü's-Sâlikîn ve Risâletü'n-Nâdimîn*, *Şerh-i Tecelliyât-ı Ehl-i Cennet Efendi*, *Nüzhetü'l-Ebrâr el-Muttali' li-Esrâri'l-Gaffâr*, *Kân-ı Me'ânî*, *Miftâhu's-Sa'âde*, *Tuhfetü'l-Menâzil fi'l-Menâsik*, *Tuhfetü'l-Kudât*, *Cûy-ı Rahmet* ve *Sad-Kelime-i 'Alî Tercemesi* müellifin eserlerinden bazılarıdır.⁶

2. Tuhfe-i Huffâz

Daha çok dinî-tasavvufî eserler kaleme alan Hasan Rızâyî, Kastamonu'da kadılık vazifesi yaptığı dönemde burada bulunan hafızların sayıca fazla olmasına dikkat çekmek amacıyla onları tanıtan bir eser kaleme almıştır. Hasan Rızâyî ve eserleri üzerine yapılan çalışmalarda *Tuhfetü'l-Menâzil* ile aynı yazmada bulunması hasebiyle *Tuhfe-i Huffâz*'la ilgili net bir bilgiye yer verilmemiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin yegâne nüshası Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde Or. 662(8) numarada kayıtlıdır. 20x14,3 cm ebatlarında ve 60 varaktan oluşan nüshanın her sayfasında on bir satır bulunmaktadır. Nestalik hattın tercih edildiği yazma, 1075/1664–1665 yılında kaleme alınmıştır.⁷ *Tuhfe-i Huffâz* yazmanın 1b-10b varakları arasında yer almaktadır. Eserin zahriyesinde “İşbu kitâb mü'ellif-i merhûm Rızâyî Efendi'nin dest-i hattıdır” ve “Cemiyyeti Hâzihi'l-Mecmûati's-şerîfe fi Medîne-i Kastamonî fi sene hams ve seb'in ve elf” yazılıdır. Yine zahriyede fihrist yer almaktadır. Bu fihriste göre *Tuhfe-i Huffâz*, *Tuhfetü'l-Menâzil Li-Ka'beti'l-Mükerrermeti Li-Rızâyî*, *Hilye-i Şerîf-i Hakanî*, *Vasiyyetnâme-i Li-Tâlib-i Hac*, *Menâzil-i Kuds-i Şerîf*, *Hilyetü'l-Sahâbe Li'l-Cevrî*, *Vasf-ı İmâm-ı Hasan ve Hüseyin Li-Rızâyî*, *Vasf-ı Fezâil-i Şâm Li-Rızâyî*, *Menâsikü'l-Hacc Şeyh Abdurrahman eş-Şâmî*, *Diger Ashâb-ı E'imme* yazmaktadır. Fakat yazmada sadece *Tuhfe-i Huffâz* ve *Tuhfetü'l-Menâzil* isimli eserler vardır. Nüshada hafızlar isim isim tanıtılmış bazı yerler sonradan ilave edilecek şahısların olabileceği düşüncesiyle boş bırakılmıştır. Hüseyin isimli hafızların arasında Osman isimli kişilere yer verilmiş, İsmail adlı hafızlar için ayrı bir başlık açılmış, iki beyit sonra tekrar muhtelif isimlere geçilmiştir. İsimler arası geçişi belirten vasıta nitelikli beyitlerden sonra aynı isimde tespit edilen hafızların ilave edildiği görülmektedir. Bu durum nüshanın müsvedde olduğuna işaret etmektedir.

2.1. Eserin Şekil ve Dil Hususiyetleri

2.1.1. Adı ve Yazılış Tarihi

Aksaraylı Hasan Rızâyî, sebep-i telif bölümünde hafızlar meclisinde okunması için kaleme aldığı eserine *Tuhfe-i Huffâz* ismini verdiğini belirtir:

Meclis-i huffâz içinde okına bu tuhfemüz

Tuhfe-i Huffâz olupdur bu kitâb yok şühhemüz (18)

⁶ Âdem Ceyhan, “Rızâî, Hasan Rızâî-i Aksarayî” *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (2013) erişim 04 Ocak, 2026; <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rizai-hasan-rizaii-aksarayi>; Hasan Cankurt, Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî, *E-Aksaray Ansiklopedisi* (2021): erişim 04 Ocak, 2026, <https://e-sehir.aksaray.edu.tr/2021/08/19/seyyid-hasan-rizayi-el-aksarayi/>. Ayrıntılı bilgi için bk. Hasan. Cankurt, *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî Hayatı, Sanatı, Eserleri ve “Miftâhu's-Sa'âde” Adlı Manzûm Kasîde-i Bürde Şerhi*. (Ankara: Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları, 2015), 53-85.

⁷ Edward Granville Browne, *A Supplementary Hand-list of the Muhammadan Manuscript Preserved in the Libraries of the University And Colleges of Cambridge*. (London: Cambridge University Press, 1922), 49-50.

Müellif, Klasik Türk edebiyatı metinlerinin çoğunda görüleceği üzere eserin yazım yılını bildirmek için bir tarih düşürmüştür. “Târîh-i Risâle” başlığındaki son beyitte yer alan “huffâzı du‘â” kelimelerinin sayı karşılıkları toplandığında eserin yazım yılı olan 1074/1664 elde edilmektedir. Eldeki nüsha müsvedde olduğu için müellif daha sonraki zamanlarda tespit ettiği isimleri esere dâhil etmiştir. İki şahıs hakkında bilgi verirken 1075 yılına ait bir tarih kaydına yer vermiştir:

Bu Rızâyî derdine bir çâre olaydı meded

Kaşamonı’nuñ ide târîh huffâzı du‘â (1074) (184)

2.1.2. Yazılma Sebebi

Kastamonu’ya kadı olarak vazifelendirilen Rızâyî, hafızların isimlerini bir kitapta toplamaya azmetmiş ve hafızlar meclisinde okunması amacıyla bu eserini kaleme almıştır. Hafızların isimlerini ve kimler olduğunu nazım formunda aktardığını söyleyen şair, Kastamonu’yu görmeğe müştak olduğunu anlatır. Hafızları baş tacı olarak niteleyen Rızâyî, onlar hürmetine mahşerde rüsva olmamayı umar. Burada hafız olan erkek ve kadınların isimlerini ve künyelerini kaydettiğini belirtir. Nice zamanlar unutulmayan bir eser bırakmak isteyen şair, bu hediye okundukça isminin anılmasını, bu eserler hürmetine Allah’ın annesine ve babasına rahmet etmesini niyaz eder:

Ehl-i Qur’ân hâfızın cem‘ itmege ‘azm eyledüm

Bu şafâ-yı hâtır ile bunı bir bezm eyledüm (17)

Erkek ü nisâyı cümle eyledüm tahrîr beyân

İsm ü şöhreti ile lâzım degül pîr ü cevân (26)

Niçe eyyâm işbu âşâr unıdılmaz bir zamân

Gül gider devrân döner kalmaz cihânda bağ-bân (33)

Her okıdıkça bu tuhfe yâd olur nâmun kıla

Hayr ile rahmet ide Hâk vâlideynime bile (34)

2.1.3. Türü

Kişi, şehir, çiçek adlarıyla ilgili esami tarzında şiirler yazıldığı bilinmektedir.⁸ Bazı hafızların sadece isimlerinin anıldığı *Tuhfe-i Huffâz* da bu yönüyle esami tarzında yazılan şiirlerle benzerlik göstermektedir. *Tuhfe-i Huffâz*’da künyesi, mesleği ve memleketiyle ilgili bilgiler aktarılan hafızlar da vardır. Osmanlı biyografisi sahasında yazılan bazı tezkirelerde şairler hakkında Rızâyî’nin aktardığı bilgiden daha az malumata yer verildiği göz önüne alındığında *Tuhfe-i Huffâz*’ı aynı zamanda bir manzum hafızlar tezkiresi olarak okumak da mümkün görünmektedir. Eserde bazı hafızlar birkaç beyitlik biyografik bilgilerle tanıtılmıştır. *Tuhfe-i Huffâz*, özellikle hakkında malumat bulunmayan bazı kişilerle ilgili biyografik özellikler gösteren bilgileri barındırması açısından önemlidir. Müellif bazen derkenârda bahsi geçen kişiler hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır. Mesela, hatip olarak görev yapan Mehmed Halife’nin babasının, oğlunun ve kızlarının hafız olduğunu aktardıktan sonra babası hakkında bir bilgi nakleder. Öğrendiğine göre, Mehmed Efendi’nin babası hac vazifesinden dönerken Aksaray’da Tur Hasan hazretlerinin köyü olan Dedemoğlu’na geldiğinde vefat eder. Yine başka bir yerde tarih verdikten sonra Ali isimli bir hafızı dinlediğini aktarır:

Biri ‘Abdü’l-kâdir ü Dervîş hâfızın biri

Bir müderris ‘Ali Efendi dîğeri ‘Ali biri (160)

⁸ Mehmet Maruf Ekici, “Klasik Türk Edebiyatında İsimlere Şiirler: Esâmî”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 11, no. 4 (2025): 638.

Muṣṭafā Efendi Zeyrek-zāde_Efendi tābi‘i

Bir büyük müderris ol vardur niçe tevābi‘i (91)

Sākini İslāmbol’uñ şöhreti İbn Serv-i nāz

Ḳaṣṭamoniyyü’l-aş(ı)l ‘ömri ola anuñ dırāz (92)

Dostumuzdur dā’imā görse faḳīri luṭf ider

Ol naḳīb Efendi Zeyrek-zādedür ḥayru’l-beşer (93)

Der-kenār: Mezbūr Meḥammed Efendi Ḳaṣṭamoni’da ḳal’a altında medfūn ḳutbu’l-‘ārifīn Şeyḫ Şa‘bān Efendi ḳuddise sırrıhu’l-‘azīz Cāmi‘-i şerīfnde ḥālā ḥaṭīb. Babaları cümle ḥuffāzuñ üstādı olup Ka‘be-i Mükerrreme’den gelürken Aḳsarāy’da Ṭur Ḥasan ḥazretleriniñ ḳaryesi DedemoḒlı köyine nüzül eyledikde raḥmetu’llāha vāşıl olduḒın oḒlı merḥūm naḳl eyledi raḥmetu’llāhi ‘aleyh. (vr. 3a)

2.1.4. Nazım Şekli ve Kafiye Yapısı

Hasan Rızâyî, eşsiz bir inciye benzettiḒi eserini mesnevi nazım şekliyle kaleme almıştır. Elde olan tek nüshasında 184 beyit bulunmaktadır. Şair, aruzun fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün kabını kullanmıştır. Eserin sonundaki tarih manzumesini gazel formunda kaleme almıştır. Ayrıca mesnevinin sonlarına doğru geleneḒe uyarak bir gazele yer vermiştir.

İsmi resmi ile ammā eyledüm cümle naz(ı)m

Neşri ḥoş manzūm ola maḳbūl olur dürr-i yetīm (19)

Eserdeki bütün geçiş bölümlerinde vasıta olarak nitelendireceḒimiz beyitler bulunmaktadır. Bu beyitlerde ilk olarak eserin veznini belirten şair, ikinci mısra da bazı dinî türlerde görülen tasliye beyitlerinde olduḒu gibi Hz. Muhammed’e salavat getirmeyi nasihat eder. Bazı beyitlerde Allah’tan günahlarının affolmasını dileyen müellif, bir yerde İbrahim Edhem gibi şanı ve şöhreti terketmeyi öğütler:

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt

Dīn Muḥammed dīnidür vir şalavātı şubḥ u şām (70)

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt

Muṣṭafā ide şefā‘at Rabbenā yevmü’l-cezā (107)

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt

Yüri İbrāḥīm Edhem gibi terk it şān u nām (141)

Rızâyî eserde imale, med, zihaf ve vasl gibi aruz hususiyetlerine çokça başvurmuştur. *Tuhfe-i Huffāz*’da en sık rastlanan aruz tasarrufu kısa bir heceyi vezin gereḒi uzun okumak olan imaledir. Bunun yanında uzun bir hecenin kısa veya medli bir hecenin tek hece olarak okunmasına karşılık gelen zihaf örneklerine de rastlanmaktadır. Şair bazı kelimelerde ses türemesi yoluyla vezindeki aksamaya engel olmuştur. Aşağıdaki beyitlerde aruz tasarruflarından imale, med, ses türemesi, zihaf ve hece düşmeli ünlü ulaması örnekleri gösterilmiştir:

Pādişāha idelüm evvel du‘ā Ḓāfil mebāş

Ola şehzāde mu‘ammer Nūḥveş çok bula yaş (5)

İṭtiḥādında mec(i)d ü sâ‘ī itdi çok Ḓazā

Aḥmed-i muḥtār-ı devlet şimdi bu kişver-Ḓüşā (12)

Bir Piri Ḥalīfe ‘Abdü’l-mü’mīn oldı biri_anuñ

Ehl-i ma‘rifet-i şā‘ir-ḩāne kātibdür bugün (147)

Tuhfe-i Huffâz'da mücerred kafiye ve mürekkebe kafiye'nin çeşitlerine yer veren Hasan Rızâyî, bazı beyitleri redifli bir şekilde kaleme almıştır. Aşağıdaki beyitlerde redif, mukayyed, mürdef kafiye örnekleri gösterilmiştir. Ayrıca son beyitte şair cinas sanatına yer vermiştir:

Ehl-i Kur'an hâfızın cem' itmege 'azm **eyledüm**

Bu şafâ-yı hâtır ile bunu bir bezm **eyledüm** (17)

Bir dahı **Fâtıma** hâtûn binti Rüstem-i zamân

Hâfize hâtûn efendi artık erden pehlevân (175)

Ol Karagülmez **Meḥammed** anı mevlâ **güldire**

Cümle hâfız yâ ilâhî cennet içre **gül dire** (66)

Hasan Rızâyî, kafiye kelimelerini genellikle aynı dildeki sözcüklerden tercih etmiş bazen de birini Türkçe diğerini Arapça veya Farsça kelimelerden seçmiştir. Aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere şair Türkçe dek kelimesini Arapça me'ak kelimesiyle, Farsça dirâz kelimesini Türkçe yaz kelimesiyle kafiyelemiştir:

Feth ide a'dâ-yı dîni tâ kızıl elmaya **dek**

Evliyâlar itdi himmet didiler Allâh **me'ak** (9)

Hâk te'âlâ 'ömrini devletini ide **dırâz**

Bu fakîri itdi tebdîl Adana'dan işbu **yaz** (31)

2.1.5. Dil ve Üslup Özellikleri

Hasan Rızâyî, sanat endişesinden ziyade toplumun geneline hitap eden bir eser kaleme almak maksadıyla *Tuhfe-i Huffâz*'da sade ve anlaşılır bir dil tercih etmiştir. Şairin amacı yaşadığı dönemde Kastamonu'da bulunan/yetişen hafızların isimlerini ve künyelerini aktarmaktır. Müellif, konunun muhtevası gereği eserinde daha çok ikili az da olsa üçlü tamalamalara yer vermiştir. Kullandığı kelimeler genellikle o dönem metinlerinde sık kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklerden oluşmaktadır. Mesnevinin bir beytinde kadınlarla ilgili bir hadise yer vermiştir:

Şalavâtı virelüm gel rûh-ı pāk-i Aḥmed'e

Raḥmete bâ'ışdûr irt e ümmet-i Muḥammed'e (3)

Kimi îmāna gele kimisi isteye emān

Düşeler pây-ı semend-i şadr-ı a'zama hemān (10)

Ḳāḍiyân fi 'n-nâri kâdin didi fi 'l-cenne resûl

Tama' u hâtır için diñlenmeye fer' ü uşûl (80)

Müellif bazı beyitlerde sadece hafızların isimlerini ve künyelerini nakletmiştir. Bazı kişiler hakkında detaylı bilgiler aktarmış, övgü dolu ifadeler yer vermiştir. Şair özellikle ismini zikrettiği kişinin mesleğiyle ilgili teyit edici ifadeler kullanmıştır.

Bunun için bahsettiği hafızın künyesiyle uyumlu olan kelimeleri seçmiştir. Aşağıdaki beyitte Uzunoğlu olarak anılan hafızdan bahsederken Farsça uzun anlamına gelen dirâz kelimesini kullanmıştır. Yine mesleklerine atfen daha çok yaptığı işle alakalı kelimeleri tercih etmiştir:

Uzunoğlu Muştafâ gel sözi eyleme **dırâz**

Muştafâ Ağa celebdür 'asker içre müm(i)tâz (99)

Çizmecî hâfız **Meḥammed** ayağında **çizmesi**

Hâzır olur mescide ger işide ezân sesi (51)

Birisi **Börekçi-zâde** ol **Meḥammed**'dür hemîn

Hâzz ider yağlı **börek** tamâm olunca müslümân (52)

2.2. Eserin Muhtevası

Hasan Rızâyî, *Tuhfe-i Huffâz*'da geleneğe uyararak klasik mesnevilerde bulunan çoğu bölüme yer vermiştir. İlk olarak besmele ile eserine başlayan şair daha sonra Allah'ın Rahman, Rahim ve Alim isimlerini anarak tevhid bölümünü tamamlar. Kur'an'ı hıfzedenin Allah'ın rahmetine yakın olduğunu bildiren şair, Müstean olan yaratıcının hafızların bedenlerini çürütmeyeceğini ve onların kabir azabı çekmeyeceklerini nakleder. Daha sonra Hz. Muhammed'e salavat getirmeyi nasihat eden Rızâyî, salavatın rahmete vesile olacağını ifade eder. Bazı mesnevilerde yer alan miraç, medh-i çehâyâr ve mucizât gibi bölümler bu eserde yoktur. Şair dönemin sultanı IV. Mehmed için övgü dolu ifadeler yer verir. Sultan Mehmed'in daima Allah'ın yardımına nail olmasını ve uzun bir hayat yaşamasını diler. Şehzâde Ahmed'in veladetine düşürdüğü tarihte onun Nuh peygamber gibi uzun ömürlü olmasını niyaz eder. Düşman topraklarının kızıl elmaya kadar fethedilmesini arzu eden şair, evliyaların himmet ettiğini ve Allah'ın onlarla beraber olduğunu söyler. Dönemin sadrazamı Köprülüzâde Fazıl Ahmed'le ilgili övgü dolu ifadeler yer veren müellif, birçok savaşa katılan Ahmed Paşa'nın nice yıllar sadrazamlık yapmasını arzu eder. Bir diğer önde gelen devlet adamı Şeyhülislam Yahya Efendi'nin takva, fazilet ve hüner sahibi olduğunu aktarır.

Daha sonra sebep-i telif bölümüne geçen şair, Kastamonu'ya kadı olarak geldiğini ve Kur'an hafızlarının isimlerini hafızlar meclisinde okunması için eşsiz bir inciye benzettiği mesnevisinde bir araya getirdiğini söyler. Hafızları baş tacı olarak niteleyen Rızâyî, hafızlar hürmetine Allah'tan mahşer gününde rüsva olmamayı niyaz eder. Erkek ve kadın bütün hafızları, isimleri ve mahlaslarıyla tanıttığını belirtir.

Asıl konunun işlendiği bölümde ilk olarak Meḥammed isimli hafızları tanıtacağını ve bunlar arasında da ulema zümresine mensup olanlar hakkında bilgi vereceğini bildirir. Daha sonra Kazaskerlik yapan Hafız Meḥammed'den bahseder. Aktardığına göre fazilet sahibi olan Meḥammed Efendi, Hasan Rızâyî'yi Adana'dan Kastamonu'ya görevlendirir. Allah tarafından bir işaretle kendisine Kastamonu'nun hayırlı olduğunu anlayan şair, nice günler geçse de bu eserin unutulmayacağını söyler. Bu hediye okundukça namının kalacağını, Allah'ın annesine ve babasına rahmet etmesini diler. Müslümanların hafızlarla beraber cennete girmesi için Allah'a dua eder. Daha sonra müellif Meḥammed, Ahmed, Mustafa, Mahmud, Ömer, Hasan ve muhtelif isimli hafızları tanıtır. Son olarak kadın hafızlar hakkında bilgi verir.

Aşağıdaki tabloda eserde yer alan hafızların isimleri ve onlar hakkında verilen bilgiler sırasıyla sunulmuştur:

Sayı	İsim	Bilgi/Malumat
1	Mehammed Efendi	Bir önceki müfti olan Mehammed Efendi, Ka'be payesi almıştır. Şimdi İstanbul'da olan Mehammed Efendi'nin bütün hayırlı işlerine Allah yardım etsin.
2	Mehammed Efendi	Paye-i Altmışlı'da olan Memedzâde, Kastamonu'da müderristir. Kendisi gönül ehli, kadirşinas, ihsan sahibi, cömert, ilim ehli muhteşem bir insandır.
3	Mehammed	İstanbul'da vaizlik vazifesi yapan Şeyh Bayram-zâdedir. Kendisi salih bir zat olup takva ehlidir.
4	Mehammed Halife	Hafızoğlu Mehmed Efendi hatiptir. Oğlu ve kardeşi hafız olan bu zat, hıfzı kendine vazife etmiştir. Hafızların isimlerinin bir araya getirilmesine vesile olmuştur. Hafızları defterine yazmış ve Hasan Rızâyî'ye vermiştir. Bu hususta müellifin zahmet çekmemesini sağlamıştır.
5	Mehammed	Köydeşoğlu Mehammed Efendi, Kara Hafız ismiyle şöhet bulmuştur.
6	Mehammed	Mimar ismiyle meşhurdur.
7	Mehammed	Şehrin kethüdasıdır. Fakirlere eziyet etmediği için kurtuluşa erecektir. Şehrin kethüdası din kardeşlerine hizmet etmelidir.
8	Mehammed	Hacı Nasuh'un oğludur.

9	Mehemmed	Hacı Süleymanzâde'dir.
10	Mehemmed	Nasrullah Cami hatibidir.
11	Mehemmed	Bezâz adıyla bilinir.
12	Mehemmed	İsmi Şirin'dir. Dersiam olan Mehemmed Efendi faziletiyle şöhret bulmuştur. Sabahtan ikindi vaktine kadar çocuklara dersler okutur.
13	Mehemmed Efendi	Çizmece olarak bilinen Mehemmed Efendi'nin ayağında çizmesi vardır. Ezanı iştirince hemen mescide gider.
14	Mehemmed	Börekçizâde olarak bilinen bu kişi yağlı börek pişince zevk alır.
15	Mehemmed Efendi	Naturoğlu Mehemmed Efendi mushafını temizler. Gece ve gündüz Kur'an okur.
16	Mehemmed	Rüstemoğlu Derviş Mehemmed pehlivandır.
17	Mehemmed	Yanıkzâde ismiyle bilen bu kişi şimdi Selanik'tedir. Aslen Kastamonuludur.
18	Mehemmed	Başçizâde ismiyle bilinir.
19	Mehemmed	Hacı Ömerzâde Mehemmed Efendi müderristir.
20	Mehemmed	Keçecizâde Mehemmed Efendi herkesi keçeler.
21	Mehemmed	Atabeg Cami'sinde imamdır.
22	Mehemmed	Penbeci Mehemmed Efendi'nin kelamı hoştur.
23	Mehemmed	Semercizâde Mehemmed Efendi insanların üstadıdır.
24	Mehemmed	Sayfericizâde (?).
25	Mehemmed	
26	Mehemmed	Kalaycıdır.
27	Mehemmed	Kayyimoğlu olarak bilinir.
28	Mehemmed	Râciloğlu Mehemmed'in hafızlığı kuvvetlidir.
29	Mehemmed	Müezzinzâde Mehemmed Efendi, Resul'ün oğludur.
30	Mehemmed	Mehemmed Halife muhterem biridir.
31	Mehemmed	Hacı Ahmedzâde
32	Mehemmed	Sinnevrzâde
33	Mehemmed	Davudoğlu Ahmed'in oğludur.
34	Mehemmed	Katiroğlu Mehmed Bey'in hıfzı kuvvetlidir.
35	Mehemmed	Tarakçizâde Mehmed Efendi, Kur'an'ı hoş bir edayla okur.
36	Mehemmed	Karamanlıdır.
37	Mehemmed	Gazganzâde
38	Mehemmed	Karagülmez Mehemmed Efendi'yi Allah güldürsün.
39	Mehemmed Halife	Çeltikoğlu
40	Mehemmed	Tataylı Efendi
41	Mehemmed	Nalincizâde
42	Mehemmed	Gazzazoğlu
43	Mehemmed	Müminzâde Mehemmed Halife
44	Mehemmed	Mehemmed Halife imamdır.
45	Mehemmed	Mehemmed Ağa
46	Mehemmed	Hacı Mehemmed Çetinoğlu
47	Mehemmed	Çömlekçizâde Hacı Mehemmed'in güzel sesini duyanlar kul olur.
48	Mehemmed	İbn Musa Mehemmed Efendi, âlim olup Kur'anın hıfzına heves etmiştir.
49	Mehemmed	Şeyh Mehemmed hafızlar arasında en iyi olanıdır.
50	Mehemmed	Babasının adı da Mehemmed'dir. Babası gibi imamdır. Sabah akşam İbni Süle mescidindedir.
51	Mehemmed	Mehemmed bin Hasan imamdır. 1664 yılında Rebiülevvel ayının son cuma gününde Şeyh Mustafa Efendi Cami'sinde Kur'an okudu.
52	Ahmed	Kadı naibi olan Ahmed Efendi'ye yine aynı vazife verildi. O yumuşak huylu ve doğru bir insandır.
53	Ahmed	Ağa Cami imamı Ahmed Efendi mektep hocasıdır. Gündüzleri çocuklara ders verir. Nöbetle imamlık hizmetini ifa eder.
54	Ahmed	Kapanî Hacı Ahmed, Müslümanların imamıdır.
55	Ahmed	Çiltekoğlu Hafız Ahmed'e çelte demeyin.
56	Ahmed	Ahmed-i Sıddik hıfzıyla gama düşmez.
57	Ahmed	Hacı Hasanzâde
58	Ahmed	İnsanların çoğu tarafından tanınan bir hafızdır.
59	Ahmed	Müslümanların imamı olan Ahmed Çelebi, dine faydalı işler yapmıştır.
60	Ahmed	Tarakçı Hafız Ahmed hıfzederken saçını tarar.
61	Ahmed	Yakuboğlu Ahmed'in akli dengesinde bozukluk vardır.
62	Ahmed	Ahmed Halife ünlü bir nakkaştır.

63	Mustafa Efendi	Büyük bir müderris olan bu zat, Zeyrekzâde Efendi'nin talebesidir. İbn Servinaz olarak şöhret bulmuştur. Aslen Kastamonulu olup Hasan Rızâyî'nin de dostudur. Her zaman fakirlere ihsanda bulunmuştur. Hasan Rızâyî'yi Aksaray kaymakamı olarak atamıştır.
64	Mustafa	Kastamonu'da müftü kâtibi olan Mustafa Efendi fazilet sahibidir. Her gelen müftünün fetvalarını yazar. Kendisi güvenilirdir, kimse ona itiraz etmez.
65	Mustafa	Mustafa Halife hatiptir.
66	Mustafa	Ahmedoğlu Mustafa farklı bir hatiptir.
67	Mustafa	İsfendiyyar Cami'sinin imamıdır.
68	Mustafa	Çizmecizâde
69	Mustafa	Uzunoğlu Mustafa
70	Mustafa	Mustafa Ağa asker içinde seçkindir.
71	Mustafa	Askerdir.
72	Mustafa	Karakûlah lakabıyla bilinir.
73	Mustafa	Odun döğeni olarak bilinir.
74	Mustafa	Mahmud Efendi'nin oğludur.
75	Mustafa	Çankırı'da vaizdir.
76	Mustafa	Hoş nefesli ve tatlı edalı Hacı Ahmedzâde Mustafa Efendi, Kadiri tarikatine mensup olanların zakiridir.
77	Mustafa	Müftizâde
78	Mustafa	-
79	Mustafa	Aşçızâde Musli, Alparslan köyündendir.
80	Mustafa	Çillizâde
81	Mustafa	Kuşkaralıdır.
82	Mustafa	Vahyizâde Mustafa Efendi kadıdır.
83	Mustafa	Mustafa Halife, Begi Çelebi imamıdır.
84	Mustafa	Dereköylü Hacı Davudzâde Mustafa, İznikmid'de imam ve hatiptir.
85	Mahmud	Oğlu ve eşi hafızdır.
86	Mahmud	Katircizâde olarak bilinir.
87	Mahmud	Kassamoğlu Mahmud emsali olmayan bir hafızdır.
88	Ömer	Kastamonu'da faziletiyle şöhret bulan Ömer Efendi müftüdür. Ariflerin kutbu Hazret-i Şeyh Sadık'ın muhibbi olan ve halk arasında tanınan Ömer Efendi, Buharalıdır. Padişahın bilgisiyle İstanbul'a gitmiştir.
89	Ömer	Hancı Velioglu olarak tanınır.
90	Ömer	Karasu hatibinin oğludur.
91	Hasan	Karaşeyhli Şeyh Hasan müderristir. Sözü ve fiili güzel olan Hasan Efendi buranın müftüsüdür.
92	Hasan	Hafizoğlu
93	Hasan	Düşüncesi ve zikri güzel olan Sabitoğlu Hasan, Nakşbendi soyundandır.
94	Hasan	Makberezâde Hasan Halife'nin kabri hoş olsun.
95	Hasan	İp büken, dokuma eşya satan Hasan Halife, kevser ırmağından su içsin.
96	Hasan	Şeyh Efendizâde Hasan Çelebi
97	Hasan	Halimzâde Mülâyim Hasan
98	Hasan	Tataylı Hasan
99	Hasan	Müstakimoğlu
100	Hasan	Ferhadzâde
101	Hasan	Sorkunoğlu Hasan Halife
102	Hasan	Akçekavaklıdır.
103	Hasan	Mülâzım Hacı Hasan Efendi hafızdır. Kendisi ezberlemeye meyillidir.
104	İbrahim	Ağa Medresesi'nin müderrisidir. Fazilet ve bilginin kaynağı olan İbrahim Efendi'nin bulunduğu meclis pak olur. Arkadaşları ve dostları iyi kişilerdir.
105	İbrahim	Derviş İbrahim Efendi Mevlevî'dir. İlim ve irfanla süslenmiştir. Dünya zinetlerini kendi isteğiyle bırakan temiz tabiatlı İbrahim Efendi'nin hizmet edenleri de temiz insanlardır. Kendisi mesnevihan, gönül ehli, nükteli, tatlı sözlü, kıymet bilen bir kişidir. Mevleviler arasında baş tacı olan bu zatın ağzından güzel sözler dökülür.
106	İbrahim	Kadiri şeyhi, medrese şeyhi de denir. Bulunduğu yer mübarektir.
107	İbrahim	Abdülkerim Efendi'nin oğludur.
108	İbrahim	Râcil İbrahim Paşa
109	İbrahim	Hancı Velizâde İbrahim Halife
110	İbrahim	İmamdır.
111	İbrahim	Hayvan ticareti yapar.
112	Şaban	Çermenoglu

113	Şaban	Mimar ismiyle şöhet bulmuştur.
114	Şaban	Şehresîgmazzâde
115	Şaban	Bezzâzdir.
116	Sunullah:	-
117	Yusuf:	-
118	Pirî Halife:	-
119	Abdü'l-mümin	Aslen Kastamonuludur. Tatar hanıyla dostluk kuran bu zat, kâtiptir.
120	Abdü'l-muttalib	-
121	Halil	-
122	Musa	İsmail Bey Cami'sinde imam olarak görev yapan zatın oğludur. İsmail Bey Cami'sinde Cuma namazı vaktinde Kur'an'ı ezberden okudu. Hasan Rızâyî'nin kadılığı zamanında hafız oldu.
123	İshak Çelebi	8 Muharrem 1075 tarihinde Kastamonu'ya teşrif edip Kur'an okumuştur.
124	Sunullah	Şabanzâde Sunullah Efendi imamdır. Depe karyesinde oturmaktadır.
125	Ahmed Efendi	Arac kadısıdır. Sunullah Efendi'nin kardeşidir.
126	İsmail Efendi	Ünlü bir müderristir.
127	İsmail:	-
128	İsmail	Kumaş satar.
129	İsmail	Kadıdır.
130	İsmail Halife	Bu isimde dört kişi vardır.
131	Abdullah	Taşköprü'de bulunan Muzafferîye Medresesi'nde müderristir.
132	Abdullah	Sinan Bey'de hatiptir.
133	Seyyid Receb	-
134	Receb:	İkikalelidir.
135	Ali	Babasının adı Mehmed'dir. 26 Cemaziyevvel 1075/14 Ocak 1665 tarihinde hafız oldu.
136	Sa'dî	-
137	Vefî	-
138	Abdu'l-kâdir	-
139	Derviş	-
140	Ali Efendi	Müderristir.
141	Ali	-
142	Hüseyin Efendi	Tosyalı Hüseyin Efendi vaizdir. Halveti şeyhi olan Hüseyin Efendi, Kastamonu'dan hilafeti alarak Tosya'ya gelmiştir. Burada hadis dersleri verir.
143	Hüseyin	Eskicidir.
144	Hüseyin Çelebi	Halimzâde
145	Hüseyin	Arec lakabıyla şöhet bulmuştur. Kastamonu'dan Ankara'ya gitmiştir.
146	Osman Efendi	İnce Efendi yeğeni olan Osman Efendi, kalem ehli ve söz ustasıdır. Mütevellî olarak anılır.
147	Hacı Osman Çelebi	Abdülkerim Paşa'nın oğludur.
148	Hüseyin	Kassabzâde olarak bilinen Hüseyin Efendi mektep hocasıdır.
149	Hüseyin	Konya'da oturmaktadır.
150	Ali	21 Muharrem'de Atabeg Cami'sinde Kur'an okuyan genç hafız, Ali bin namıyla anılır.
151	Saime	Hacı Mustafa'nın eşidir.
152	Aişe	Tacir kızıdır.
153	Saliha	Kayyım kızıdır.
154	Rahime	Sayfericizâde (?)
155	Aişe	Babası görme engellidir.
156	Aişe	Hıfzıyla meşhurdur.
157	Tahire	Mahmud Halife'nin eşidir.
158	Kamer	Hacı Hafız Mustafa İbn Hâfız Mehmed'in cariyesidir.
159	-	Pir Mehmed kızı olan bu hafızın eşi yoktur. Şimdi dul olan bu kişinin ismini bilmek gerekmez.
160	Âmine	Sayferici'nin (?) kızıdır.

161	Fatıma	Rüstem gibi kuvvetli bir zatın kızıdır. Erkeklerden daha pehlivandır.
-----	--------	---

Şair yukarıdaki listede görüleceği üzere erkek hafızları saydıktan sonra kadın hafızlar hakkında bilgi vermiştir. Toplamda on bir kadın hafızı tanıtır. Bir kadının kocası olmadığı için ismini zikretmemiştir.

Rızâyî, bu defterde adı olanların kıyamete kadar anılacağını söyler. Bu eseri, kiramen kâtibin meleklerinin hayırla hasenat defterine yazmasını umar. 1074 yılının Zilhicce (Haziran-Temmuz 1664) ayında eserin yazımını tamamlayan şair, geleneğe uyarak mesnevinin yazım yılını gösteren bir tarih düşürmüştür. Müellif, tarih beyitlerinde Karaman bölgesinde yer alan Aksaray vilayetinde doğduğunu, Allah'tan derdine deva dilediğini ve Allah'ın rahmetine sığındığını dile getirir. Son olarak "huffazı dua" kelimeleriyle 1074 yılına tarih düşürmüştür.

3. Metin

[1b]

Tuhfe-i Huffâz

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

1. B'is(i)mi'llâh ile dâyim ola Raḥmân u Raḥîm
 'Âlim oldur hıfz ide her demde Kur'an-ı 'azîm
 Raḥmet-i Hakk'a yakındır hâfız-ı Kur'an olan
 Çürimez cismi kabirde yakmaya ol Müste'ân
 Şalavâtı virelüm gel rûh-ı pāk-i Aḥmed'e
 Raḥmete bâ'isdir irt e ümmet-i Muḥammed'e
 Âline evlâdına aşḥâbına etbâ'ına
 Şalavâtı vir karındaş ölmişine şaḡına
5. Pâdişâha idelüm evvel du'â gâfil mebâş
 Ola şehzâde mu'ammer Nûḥveş çok bula yaş
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
 Âdem'e lâzımdurur 'aḡl-ı me'âd 'aḡl-ı me'âş
 Ḥazret-i Sultân Meḥammed bula dâ'im nuşreti
 Ola yâ Rabbi mu'ammer irt e şân u şöreti
 Yine mu'ammer ola ol gonce-i bâḡ-ı şafâ
 Dindi târîḡ bu gel İbn-i Ḥân Meḥammed Muştafâ (1074/1664)⁹
 Fetḥ ide a'dâ-yı dîni tâ kızıl elmaya dek
 Evliyâlar itdi himmet didiler Allâh me'ak

⁹ Der-kenâr: Târîḡ-i Velâdet-i Şehzâde Sultân Aḥmed 'İyd-i Fıtra Teşâdüf Oldı

Şrefi virdi cihâna yine Sultân Aḥmed

Pâdişâh gâzî Meḥammed püseri bu Meḥmed

Âl-i 'Osmânî muzaffer ide mevlâ dâ'im

İki 'ıyd oldu bugün devlet ola mü'ebbed

Ey Rızâyî idelüm ḡayr du'â ola kabûl

İşbu târîḡ kamu fetḥ ola hep düşmen-i bed (1084/1674)

Aynı varaḡın derkenarında 1084 yılını gösteren iki beyitlik bir tarih mevcuttur. Eldeki görüntüden dolayı bu beyitler tam okunamamıştır.

10. Kimi ĩmāna gele kimisi isteye emān
 Düşeler pāy-ı semend-i şadr-ı a‘zama hemān
 Şadr-ı a‘zam hāzreti meşhūrdur İbn Köprili
 Ol şırāt-ı müstaķīm üzre geçe toğrı yolu [2a]
 İçtiḥādında mec(i)d ü sâ‘ī itdi çok ğazā
Aḥmed-i muḥtār-ı devlet şimdi bu kişver-güşā
 Bula işbu şadr-ı devletde niçe yıllar karar
 Hāzret-i **Aḥmed Pāşā** fāzıl-ı ālem nām-dār
Şeyḫü’l-islām hāzret-i **Yahyā Efendi**’dür dīĝer
 Zühd ü taķvāda ziyāde fāzıl u şāhib-hüner
15. Devletinde oldılar şadreyn ü ehl-i cāh emīn
 Buldı şimdi intizāmı devlet ü dīn-i mübīn
 Ḥamdü li’llāh bu devirde kalbimiz buldı sürūr
Kaşṭamonı’ya gelüp itdüm każāyıla ḥuzūr
 Ehl-i Qur’ān ḥāfızın cem‘ itmege ‘azm eyledüm
 Bu şafā-yı ḥātır ile bunı bir bezm eyledüm
 Meclis-i ḥuffāz içinde okına bu tuḥfemüz
Tuḥfe-i Ḥuffāz olupdur bu kitāb yok şübhemüz
 İsmi resmi ile ammā eyledüm cümle naz(ı)m
 Neşri ḥoş manzūm ola maķbūl olur dürr-i yetīm
20. Bāreka’llāh işbu şehriñ katı çokdur ḥāfızı
 Ḥāşşasındandur bu ḥākūñ ola mevlā ḥāfızı
 İşidürdüm vaşfını müştāk idüm ben görmege
 Şaldı mevlā nāgehān başlayalum gel dirmege
Aķsarāyidür Rızāyī ḥācı ibni ḥācıdur
 İşbu ḥāfızlar faķīrūñ cümle başı tācıdur [2b]
 İşbu ḥāfız ḥürmetine umaram yā ze’l-minen
 Fazl ile maḥşerde rüsvā olmaya Seyyid Ḥasan
 Fazluñ ile idesin irzā cemī’an ḥaşmını
 Dāmenini tutmaya irtte yetīm faķīr ğanī
25. İdeler bu niyyete du‘āyı yārān-ı şafā
 Şehr-i İslāmbol’da bunda ḥāfız olan cā-be-cā
 Erkek ü nisāyı cümle eyledüm taḥrīr beyan
 İsm ü şöhreti ile lāzım degül pīr ü cevān

- İsmi **Meḥammed** ile başlayalum evvel tamām
 Aḥmed ile Muṣṭafā Maḥmūd sonra ve's-selām
 'Ulemā zümresinün taḳdīmi lāzımdur bize
 Olmaya medḥül kitābum gelemüm şimdi söze
 Ḥazret-i Ḥāfız Efendi ḳādī-askerdür bugün
 İsmi Meḥammed Efendi ḥāfız-ı fāzıl bütün¹⁰
30. Anaṭolı ḳavmine iḥsān ider cāh-ı celī
 Rūm ilı ṣadrı daḥı maṭlabı var ire eli
 Ḥaḳ te'ālā 'ömrini devletini ide dırāz
 Bu faḳīri itdi tebdīl Adana'dan işbu yaz
 Ğālibā oldı işāret ḳıbel-i Ḥaḳdan aña
Ḳaṣṭamoni'dur ḥayırlı işbu Ḥasan'dan yana [3a]
 Niçe eyyām işbu āṣār unıdılmaz bir zamān
 Gül gider devrān döner ḳalmaz cihānda bağ-bān
 Her okıdıkça bu tuḥfe yād olur nāmum ḳala
 Ḥayr ile raḥmet ide Ḥaḳ vālideynime bile
35. Dāḥıl ola raḥmet-i Ḥaḳḳa cemī'an müslimīn
 Gire ḥāfızlarla bile cennete yā Rab āmīn
 El-fātiḥa
 Müftü-i sābık olan **Meḥammed** Efendi biri
 Ka'be pāyesi ile rütbe-i 'āliyye yeri
 Şimdi İslāmbol'dadur Allāh ola aña mu'īn
 Cümle ḥayır işlerine daḥı Rabbü'l-'ālemīn
 Pāye-i Altmışlıda **Meḥammed** Efendi yine
 Ḳaṣṭamoni'da Memedzāde müderrisdür gine
 Ehl-i dil ḳad(i)r-şinās şāhib-'aṭā ehl-i kerem
 Ehl-i 'ilm şer'-i mübīne rāzī merd-i muḥteşem
40. Yine İslāmbol'da vā'iz Şeyḫ Bayrām-zādedür
 İsm-i şerīf **Meḥammed** sālih ü taḳvādadur
 Ḥuṭebādan Ḥāfız oğlıdur **Meḥammed** Ḥalīfe
 Oğlı vü ḳardaşı ḥāfız ḥıfzı itmiş vazīfe¹¹

¹⁰ Der-kenār: Efendi ḥazretlerinin mühr-i şerīflerinin beytidür ki naḳl olındı:

Umar senden ilāhī luṭf-ı bī-ḥad

Kelāmuñ ḥıfz iden ḥāfız Meḥammed

¹¹ Der-kenār: Mezbūr Meḥammed Efendi Ḳaṣṭamoni'da ḳal'a altında medfūn kutbu'l-'ārifin Şeyḫ Şa'bān Efendi ḳuddise sırıhu'l-'aziz Cāmi'-i şerīfinde ḥālā ḥaṭīb. Babaları cümle ḥuffāzuñ üstādı olup Ka'be-i Mükerrime'den gelürken Aḳsarāy'da Ṭur Ḥasan ḥazretlerinin ḳaryesi Dedemoğlı köyine nüzül eyledikde raḥmetu'llāha vāşıl olduğın

- İşbu cem'iyete bā'isdür yazup huffāzı heb
 Bu fakīre defterin getürdi çekmedüm ta'ab [3b]¹²
 Köydeşoğlu da **Meḥemmed** köydeş ü kardaşımız
 Kara ḥāfız ile meşhūr oldı dīn kardaşımız
 Oldı bir ḥāfız **Meḥemmed** şöreti mi'mār anuñ
 Kethudā-yı şehri de **Meḥemmedī** ḥāfız bunuñ
 45. Vardurur vechinde zāhir bu kesūñ semt-i şalāḥ
 Fuḳarāya itmedi cevri bula irtelāḥ
 Yarlıgar herkesi mevlāmız tarīkine yine
 Kethudā-yı şehir olan ḥıdmet ider ehl-i dīne
 Ḥacı Naşūḥ oğlıdur ḥāfız **Meḥemmed** nām ile
 Dahı ol Ḥacı Süleymān-zāde **Meḥemmed** bile
 Biri Naşru'llāḥ ḥaṭībī ismi **Meḥemmed** anuñ
 Bir dahı Bezāz **Meḥemmed** adı güzel ḥocanuñ
 İsmi Şīrīndür **Meḥemmed** dahı şīrīn şöreti
 Ders-i 'ām fażlıyla meşhūr var başında devleti
 50. Okıdur ders-i 'ulūm şıbyāna hem ta'līm ider
 Mekteb içre tā seherden 'aşr ola āzād ider
 Çizmeci ḥāfız **Meḥemmed** ayağında çizmesi
 Ḥāzır olur mescide ger işide ezān sesi
 Birisi Börekçi-zāde ol **Meḥemmed**'dür hemīn
 Ḥazız ider yağlı börek tamām olunca müslümān

oğlu merhūm nakl eyledi rahmetu'llāhi 'aleyh. Kārye-i mezbūrede evlāddan Şa'bān Çavuş merhūm dahı eşhiyādan bir merd-i kāmīl idi. Āhirete diyār-ı ğurbetde intikāl eyledi rahmetu'llāhi 'aleyh rūḥları için el-fātiḥa okıya.

Bu dünyā tekyesine kim nüzūl etse gider lābūd

Gerek şālīḥ gerek tālīḥ gerek zāhid gerek 'ābid

Gerek kim bñ yaşamışsın babañ Ādem gibi sen de

Gidersin sen de Rızāyī ki bir gün kala bu kāğıd

¹² Der-kenār: Debbāğ İbrāhīm-zāde eyler ol ta'līm 'ulūm/Her maḥalde ḥāzır ol dersi dahı oldı 'umūm

Kaşamonı kazāsına girdiğimiz gün 'ulemā vū şuleḥā ile mezbūr kethudā-yı şehir bizi istikbālū'l-ḥayr 'azlimizde göndermege cümle ihmāl idüp mezbūr kethudā yalnız gelüp bizi Şeyḫ Şa'bān Efendi merḳad-i şerīfine dek yine gönderdi, ḥatırım tatıyb eyledi. Allāhu te'ālā rāzı ola.

Bizi gönderseler n'olurdu yārān

Bulurlardı Ḥudādan belki gufrān

Gide ḥūkm-i bülendi anda cümle

Duḥā vaktinde sefer oldı ol ān

Yüzi ma'zūl olanuñ pek şovukdur

Kaçup andan olur her düşü

Bu yerde görmüşüm ancak bu vaşfi

Yenildi çok içildi āb ile nān

Vefā olmaz cihān ḥalkında gerçi

'Aceb buldum bu şehri ey müselmān

Yüzi şuyı bu kavmūñ kethūdāda

Bu yüzden eyledi ol bize ihsān

rahmetullāhi 'aleyh

- Naṭuroğlıdur **Meḥemmed** şimdi muşhafın siler
Pāk tutar pāk götürür Qur'ân okur şām u seher [4a]
Bir dahı Dervîş **Meḥemmed** Rüstemoğlu pehlevân
Bir Yanık-zāde **Meḥemmed** ol Selânik'de hemân
55. Ehl-i Qur'ân ehl-i tecvîd anda imâm olmış ol
Kaştamonı'dandur aşlı aña gitmiş toğrı yol
Başçı-zādedür **Meḥemmed** başka ḥāfız başına
Ḥācī 'Ömer-zāde **Meḥemmed** müderrisdür gine
Kiçeci-zāde **Meḥemmed** her kişiyi kiçeler
Hem Atabeg'de imâm **Meḥemmed** okur giceler
Penbeci ḥāfız **Meḥemmed** oldu leyyinü'l-kelām
Bir Semerci-zāde **Meḥemmed** [ol] üstād-ı enām
Şayferici-zāde¹³(?) **Meḥemmed Mehmed** bir dahı
Dahı Kālaycı **Meḥemmed** çalkānur pāk ey aḥi
60. Kayyımoğlu da **Meḥemmed** ḥāfız-ı Qur'ân muḳīm
Rāciloğlıdur **Meḥemmed** oldu hıfzı müstakīm
Hem Mü'ezzin-zāde **Meḥemmed** Resūl'ün oğlu hem
Oldı **Meḥemmed** Ḥalīfe n'ola olsa muḥterem
Ḥācī Aḥmed-zāde **Meḥemmed** Ḥalīfe'dür biri
Ola yā Rab cümlemizün cennet-i a'lā yeri
Sinnev(i)rzāde **Meḥemmed** dimezem İbni kedi
Dāvudoğlu Aḥmed'ün oğlıdurur **Meḥemmedī**
Kaṭıroğlu ol **Meḥemmed**'de hıf(ı)z kaṭar ile
Ol Taraççı-zāde **Meḥemmed** okur hoş zār ile [4b]
65. Bir Karamanlı **Meḥemmed** var Karaman iline
Gide Ġazğan-zāde **Meḥemmed** senünle şalına
Ol Karagülmez **Meḥemmed** anı mevlā güldire
Cümle ḥāfız yā ilāhī cennet içre gül dire
Çeltikoğlu ol **Meḥemmed** Ḥalīfe okur 'ayān
Oldı Taṭaylı Efendi yine **Meḥemmed** hemân
Birisi Na'linci-zādedür **Meḥemmed** nām ile
Biri Ġazzāzoğlu **Meḥemmed** okur iḳdām ile

- Dahı Mü'min-zâde **Meḥammed** Ḥalîfe aña nām
 Biri ol ḥafız **Meḥammed** Ḥalîfe'dür el-imām
70. *Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt*
Dīn Muḥammed dīnidür vir şalavâtı şubḥ u şām
 Dahı Meḥammed var ise olunur soñra beyān
 Bildigüm yazıldı hep efendi komadum nihān
 Soñra gelenler içün kodum yine birez beyāz
 Her gelenler kayd olur deftere etmem i'tirāz
 Bir **Meḥammed** Ağa ḥafız nām ile küçük çeleb
 Birisi Ḥacı **Meḥammed** Çetinoğlu yok ta'ab
 Bir dahı Çömlekçi-zâde Ḥacı **Meḥammed**'dür ol
 Oldı ḥafız hoş-nefes sesin tıyanlar oldı kıl
75. Birisi Ḥafız **Meḥammed** İbn Mūsā'dur o kes
 'Ālim oldur eyleye Kır'ān hıfzına heves
 Şeyḥ **Meḥammed** bir dahı ḥuffāzıñ ol a'lāsıdur
 İşbu hıfzı eyleyen aña naşib mevlāsıdur
 Bir **Meḥammed** bin Meḥammed babası oğlu imām
 İbni Süle mescidinde yine her şubḥ ile şām¹⁴ [5a]
- Fî-Beyāni İsmi'l-Aḥmed**
 Nā'ib-i şer'-i Muḥammed şimdi **Aḥmed** nāmına
 Kādî-i 'asker Efendi anı naşb itdi gine
 Ḥafız ol Aḥmed Efendi bir ḥalīm ü bir selīm
 Şer' i icrā eylemek efḍal 'ibādet müstaḥīm
80. *Kādīyān fî'n-nāri kādīn didi fî'l-cenne resül*¹⁵
 Tama' u ḥātır içün diñlenmeye fer' ü uşul
 Ağa imāmıdur **Aḥmed** dahı mekteb ḥocası
 Gündizin şıbyān ile fikri nisāda gicesi
 Nevbet ile ol imāmet ḥıdmetin dā'im ider
 Ne sa'ādetdür kişi mevlāsına ḥıdmet ider
 Bir Kapanī Ḥacı **Aḥmed** ol imām-ı müslimīn
 Ḥasenātı çekile cennete olaydı ta'yīn
 Çiltekoğlu ḥafız **Aḥmed**'dür aña çeltek dime

¹⁴ Der-kenār: Şeyḥ Meḥammed bir dahı ḥuffāzıñ ol a'lāsıdur/İşbu hıfzı eyleyen aña naşib mevlāsıdur
 Bir Meḥammed bin Meḥammed babası oğlu imām/İbn Süle mescidinde yine her şubḥ ile şām
 Ve yine Meḥammed bin Ḥasan el-imām māh-ı Rebī'ü'l-evvelin āhirinde Şeyḥ Muştafā Efendi Cāmi'inde diñlendi
 bizim zamānımızda Cum'a gün el-ḥamdü lillāhi te'ālā.

¹⁵ "(Hâkimler üç sınıftır) Cennette olan bir kişi ve cehennemde olan iki kişi." (Ebu Dâvud, "Akdiye", 3573)

85. **Ahmed**-i Şiddîk biri hem hıfz ile düşmez gama
 Hâcî Hasan-zâde **Ahmed** bir dağı beyne'l-enâm
 Hâfız ol **Ahmed** Efendi bilür anı hâş u 'âm
 Dağı **Ahmed** Çelebi ya'nî imâmü'l-müslimîn
 Hâfız-ı Kur'an Efendi nâfi'-i dîn-i mübîn
 Bir Taraqqî Hâfız **Ahmed** hıfz ider zülfin tarar
 Hıfz-ı Kur'an eyleyen mergûb u maqbûl pür-hüner [5b]

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât

İsm-i Ahmed'le Muhammed ism-i pâk-i mu'teber

- Yine Ahmed ismi geldikçe olur bunda beyân
 Bu beyâz anlar içündür ola ma'lûm müslümân
 90. Biri Ya'kûboğlu **Ahmed** 'aqlınuñ hıffeti var
 Birisi **Ahmed** Halîfe oldu naqqâş nâmdâr

Fî-Beyân-ı İsm-i Muştafâ

- Muştafâ** Efendi Zeyrek-zâde_Efendi tâbi'i
 Bir büyük müderris ol vardur niçe tevâbi'i
 Sâkini İslâmbol'un şöhreti İbn Serv-i nâz
 Kaşamonıyyü'l-aş(ı)l 'ömri ola anuñ dırâz
 Dostumuzdur dâ'imâ görse fakîri lutf ider
 Ol nakîb Efendi Zeyrek-zâdedür hayru'l-beşer
 Eyledi sâbık bizi kâ'im-makâm-ı Aqsarây
 Gülşen-i cennet içinde bulavuz 'âlî-serây¹⁶
 95. Kaşamonı içre müftî kâtibi ehl-i şafâ
 Ehl-i fazl Âdem Efendi ya'nî Hâfız **Muştafâ**
 Her gelen müsteftî'nün fetvâların ider beyâz
 Mu'temeddür idebilmez bir kimesne i'tirâz [6a]
Muştafâ Halîfe'dür ya'nî yine oldur haţib
 Ahmedoğlu **Muştafâ** yine haţib ammâ garîb
 Bir dağı İsfendiyâr imâmı Hâfız **Muştafâ**
 Bir dağı Çizmeci-zâde **Muştafâ** hâfız şehâ
 Uzunoglı **Muştafâ** gel sözi eyleme dırâz
Muştafâ Ağa celebdür 'asker içre müm(i)tâz
 100. **Muştafâ** Ağa celebdür yine hâfızuñ biri
 Ehl-i Kur'an hâfız olmak ne sa'âdet 'askeri

¹⁶ Der-kenâr: Eyledi sâbık bizi kâ'im-makâm-ı Aqsarây/Gülşen-i cennet içinde bulavuz 'âlî-serây

- Biri Hâfız **Muṣṭafâ** şöhret ile Qarakülâh
 Biri otun dögenidür **Muṣṭafâ** itmeye âh
Muṣṭafâ Halîfe'dür bir daḥı ḥâfız-ı dîger
 Maḥmûd Efendi'nün oğlu n'idelüm görmez başar
 Arpacı-zâde daḥı ya'nî Efendi **Muṣṭafâ**
 Kanḳırı'da şimdi vâ'iz nâsiḥ u ehl-i şafâ
 Hâcî Aḥmed-zâde'dür Efendi Hâfız **Muṣṭafâ**
 Qâdirîler zâkiridür hoş-nefes şîrîn-edâ
 105. Müftî-zâde **Muṣṭafâ**'dur ehl-i İslâm **Muṣṭafâ**
 Aşçı-zâde Muṣlî Alparslan köyinden **Muṣṭafâ**
 Çilli-zâde **Muṣṭafâ**'dur Kuşkaralı **Muṣṭafâ**
 Muṣṭafâ nâmı resûlün işiden ider şafâ
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
Muṣṭafâ ide şefâ'at Rabbenâ yevmü'l-cezâ [6b]
 Vahyî-zâde **Muṣṭafâ** Efendi'dür ehl-i kazâ
 İde irzâ ḥaşmını rûz-ı cezâ yâ Rabbenâ
 Begi Çelebi imamı **Muṣṭafâ** Halîfe hem
 'İlm-i nücûmdan ḥaberdâr o kişi olmaya zem
 110. Dereköyli Hâcî Dâvûd-zâde **Muṣṭafâ** biri
 İz(i)nikmid'e imâm u hem ḥatîb ol dîn eri
Fî-Beyân-ı İsm-i Maḥmûd
 Hâfızân içre olupdur biri **Maḥmûd**'l-is(i)m
 Oğlu ḥâfız ḥâfize ḥâtûnı bilmekdür mühim
 Bir daḥı Kaṭırcı-zâde ismi **Maḥmûd**'dur güzel
 Biri Qassâmoğlu **Maḥmûd** cümle ḥâfız bî-bedel
 Ne güzeldür ol kişi ḥâfız ola Maḥmûd ola
 İki 'âlemde sa'âdet ehli ol mes'ûd ola [7a]
Fî-Beyân-ı İsm-i 'Ömer
 Müftîdür şâhib-fazîlet bir **'Ömer** Efendi var
 Şehr-i Kaṣtamonı'da fażlıyla bulmuş iştihâr
 115. Hâzret-i Şeyḥ Şâdık'ın muḥibbi ḳuṭbu'l-'ârifîn
 Ol Buḥârâ'dandurur meşhûr-ı beyne'l-müslimîn
 Pâdişâh ma'lûmı gitdi şehr-i İslâmbol'a ol
 Çün du'â-yı ḥayr ide sultâna Hâḳ ide ḳabûl
 Müstecâbu'd-da'vet oldı yine ol beyne'l-enâm
 İ'tikâd ile bulur her kişi maḳşûd u meram

Hāncı Velīoğlu ‘Ömer hāfız-ı Qur’ān yine
Karaşu haṭibinüñ oğlu ‘Ömer zıkr olına¹⁷

Fî-Beyân-ı İsm-i Ḥasan

- Dār-ı Karaşeyhidür daḥı müderris şeyḥ Ḥasan
Müftîsi ḥālā bu şehriñ kavli vü fi’li ḥasen [7b]
120. Hāfız oğlıdur Ḥasan hem Sābitoğlıdur Ḥasan
Naḳşbendî ceddîdür ol zıkr ü efkârı ḥasen
Maḳbere-zāde Ḥasan Ḥalīfe ḳabri ola hoş
İp büken mütāf Ḥasan Ḥalīfe kevser ide nüş
Şeyḥ Efendi-zāde Ḥasan Çelebi hāfız yine
Hem Ḥalīm-zāde Mülāyim Ḥasan oldur biline
Biri Taṭaylı Ḥasan’dur Müstaḳımoğlu Ḥasan
Bir Ḥasan Efendi Ferhād-zāde şîrîn-dem ḥasen
Şorḳunoğlu da Ḥasan Ḥalīfe nām ile tamām
Akçeḳavaḳlı Ḥasan Efendi cümle ve’s-selām
125. Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt
Seyyi’ātum ref’ ola yaza ḥasene Ḥaḳ tamām
Bir mülāzım Ḥacı Ḥasan şimdi girdi deftere
Didiler ol daḥı hāfız mā’il imiş ezbere [8a]

Fî-Beyân-ı İsm-i İbrāhīm

- Ehl-i Qur’ān oldı İbrāhīm Efendi ey hümām
Yine Ağa Medresesi’nüñ müderrisi tamām
Zātı pāk meclisi pāk faẓl u ma’ārif kânıdur
Hem-nişîni hem-demi eyü kişi yārānıdur
Dervîş İbrāhīm Efendi Mevlevî bir zāt-ı pāk
‘İlm ü ‘irfāniyla zātıdur muvaşşah yana bāk
130. Virmiş ol dünyā zînete ihtiyār ile ṭalāk
Pāk-tab’ u pāk-nefes ḥuddāmı daḥı ‘abd-i pāk
Meşnevî-ḥān ehl-i dil yārān muşāhib bî-naẓîr
Nüktedān şîrîn-suḥan ḳad(i)r-şinās bir merd-i pāk
Mevlevîler zümresinüñ işbu başı tācıdur
Kendi zevḳi ile dā’im aḡzı dili sözi pāk
Ey Rızāyî Ḥaḳ bizi ḥaşr ide pāk irād ile
Rûz-ı maḥşere vara döne döne bu cism-i pāk

¹⁷ Der-kenār: Mezbûr ‘Ömer Efendi re’is-i küttâb yanında dîvân kâtibidür.

135. Kādirīler şeyhi **İbrāhīm** Efendi'dür biri
 Medrese şeyhi dinür gāyet mübārekdür yeri
 Muḳtedā-yı Kādirī bendesi 'Abdü'l-kādir'ün
 Artıra Hāḳ rütbesin ismiyle yine kādirün
 Hayy u Kayyūm ismi ile eyleye irşādı ol
 Kādirīler zümresi lābūd bulur Hāḳka vuşul [8b]
 Gözedür dervīşini berr ü baḥ(i)rde Kādirī
 Ehl-i hāl olur bunun aḥbābı gāfil nādiri
 Bu **Rızāyī** bendesi rūhından istimdād ider
 Eyleye mevlā hidāyet ide dā'im ser-te-ser
 Hāfız **İbrāhīm** Efendi zāde-i 'Abdü'l-kerīm
 Rācil **İbrāhīm** beşe hıfzıyla dindi müstaḳīm
 140. Hāncı Velī-zāde **İbrāhīm** Hālīfe'dür tamām
 Hāfız **İbrāhīm** Efendi ol imām beyne'l-enām
Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt
Yūri İbrāhīm Edhem gibi terk it şān u nām
 Bir daḥı itdi zuhūr çün hāfız **İbrāhīm** celeb
 Oldı idhāl deftere anıla dā'im rüz u şeb

Fī-Beyān-ı İsm-i Şa'bān

- Biri **Şa'bān** Çelebi'dür Çermenoglı nām ile
 Bir daḥı Hāfız **Şa'bān** şöhreti mi'mār ile
 Şehresıgmaz-zāde **Şa'bān** şehre sıgmasa ne var
 Hāfız olanun mekānı oldı cennet it şümār
 145. Bir daḥı Bezzāz **Şa'bān** dindi dāmād-ı keriş
 Hāfız-ı Kur'ān Efendi hoş feh(i)m zībā reviş¹⁸ [9a]

Fī-Beyāni Esmā'i'l-muḥtelife

- Biri **Şun'ullāh** Efendi biridür Hāfız **Yūsuf**
 Okıyup Kur'ānı da hıfz itmeyen kişiye yuf
 Bir **Pirī** Hālīfe 'Abdü'l-mü'mīn oldı biri_anun
 Ehl-i ma'rifet-i şā'ir-hāne kātibdür bugün
 Ya'nī Tātār Hān ile eylemiş ülfeti tamām
 Aşlı Kaştamonı'dandur ola ma'lūm ve's-selām
 Hāfız 'Abdu'l-Muḥṭalib'dür birisi daḥı yine
 Birisi Hāfız **Halīl**'dür gayrı yokdur biline

¹⁸ Der-kenār: Bir daḥı Bezzāz Şa'bān dindi dāmād-ı keriş /Hāfız-ı Kur'ān Efendi hoş feh(i)m-i zībā reviş

150. Biri İsmā'îl Beg'ün imāmı oğludur tamām
 Hâfız-ı Qur'an **Mūsā** ola ma'lûm ey hümām
 Kıldık İsmā'îl Beg içre Cum'a namâzın bugün
 Okıdı hıfz ile Qur'an-ı 'azîmi ol bütün
 Oldı zamân-ı kazâmızda bu hâfız ol zamân
 Umaram dağı niçe hâfız ola pîr ü civân¹⁹
 İşbu bîn yetmiş beş Muḥarrem'inün sekizi
 Dinledüp **İshâk Çelebi** eyledi teşrîf bizi
 Biri Şa'bân-zâde **Şun'ullâh** Efendi el-imâm
 Depe kıyâyesinde sâkin hâfız-ı Qur'an tamâm
155. Bir dağı **Aḥmed Efendi** kâdî-i Arac'dur ol
 İşbu Şun'ullâh Efendi kardeşi ehl-i uşûl²⁰
Fî-Beyânî İsmā'îl
 Biri **İsmā'îl Efendi** ol müderris nâmdâr
 Hâfız **İsmā'îl** birinün nâmı var eyle şümâr
 Hâfız **İsmā'îl** bezzâz kâdî **İsmā'îl** yine
 Hâfız **İsmā'îl** Ḥalîfe dört kişidür biline
 Hâfız '**Abdu'llâh** müderris yine ol mevlâ kulî²¹
 Bir Sinân Beg'de ḥatîbdür Hâfız '**Abdu'llâh** velî [9b]
 Birisi **Seyyid Receb**'dür İkiḳal'alı **Receb**²²
 Biri **Sa'dî** bir **Velî** Qur'ânı okur rûz u şeb
160. Biri '**Abdü'l-kâdir** ü **Dervîş** hâfızın biri
 Bir müderris '**Ali Efendi** dîğır '**Ali** biri
 Tösyevî **Hüseyn Efendi** vâ'iz ü nâşîhdür ol
 Tösyâ'da bundan aşılı Ḥalvetî şeyhidür ol
 Kaştamonı'dan ḥilâfet ile gitmiş Tösyâ'ya
 Şimdi kürsî bülbülidür zıkr-i ḥadîs eyleye
 Birisi **İmâm Hüseyn** eskicidür şan'atı
 Bir Ḥalîm-zâde **Hüseyn Çelebi** var devleti
 Biri **Hüseyn** oldı 'Arec laḳabıyla iştiḥâr

¹⁹ Der-kenâr: Kıldık İsmā'îl Beg içre Cum'a namâzın bugün/Okıdı hıfz ile Qur'an-ı 'azîmi ol bütün

Oldı zamân-ı kazâmızda bu hâfız ol zamân/Umaram dağı niçe hâfız ola pîr ü civân

²⁰ Der-kenâr: Biri Şa'bân-zâde **Şun'ullâh** Efendi el-imâm/Depe kıyâyesinde sâkin hâfız-ı Qur'an tamâm

Bir dağı **Aḥmed** Efendi kâdî-i Arac'dur ol/İşbu Şun'ullâh Efendi kardeşi ehl-i uşûl

²¹ Der-kenâr: Taşköpri'de Muḫafferiye müderrisidür.

²² Der-kenâr: Birisi ehl-i kalemdür ehl-i fen sâhib-düken/Şan'atı gâyetde vâfirdür dağı hem mühr-ken
 'Ali bin Meḫammed oldı hâfız zamânında Ḥudâ ola muḫâfız 26 Cumâdî'l-âḫir 1075.

- Hicret idüp Anḳara'ya eylemiş anda qarār²³
165. Mütevellī birisi '**Osmān Efendi** aña nām
İnce_Efendi yegeni ehl-i kalem şāhib-kelām
Bir daḥı 'Abdü'l-kerīm beşenün oğlıdur yine
Hācı '**Osmān Çelebi** hāfız-ı Qur'an biline
Biri Kaşşāb-zāde mekteb ḥocasıdur **Hüseyn**
Rūz-ı maḥşer meskeni ola anuñ ḥuld-i berīn
Bir daḥı Hāfız **Hüseyn** Konya'da sākin tamām
Şoñradan idḥāl olındı deftere bu ve's-selām²⁴ [10a]
- Fī-Beyāni Esmā'il-Ḥavātīn**
Hāfīze olan nisānuñ ey cevān budur biri
Şā'ime'dür ya'nī Hācı Muştafā anuñ eri
170. '**Ā'ise** tācir kıızı **Şāliḥa** kayyım kıızıdur
Şayferici-zāde(?) **Raḥīme** daḥı hāfīzedür
Daḥı a'mā birinün kıızı da '**Ā'ise** hemān
Dīger '**Ā'ise** daḥı ḥıfzıyla meşhūre 'ayān
Bir daḥı Maḥmūd Ḥalīfe zevcesi **Tāhire**'dür
Bir **Kamer** ḥoca_urus a'ver dūrer-i bāhiredür²⁵
Pīr Meḥmed kıızı **biri** zevci yokdur şimdi tūl
İsmi bilmek ne lāzım vire er Ḥaḳ ola ḳul
Hāfīzedür Şayferici(?) kıızı ya'nī **Āmine**
Ḥıfz olur Qur'an mevḳūf ḥ'ācenün iḳdāmına²⁶
175. Bir daḥı **Fāṭıma** ḥātūn binti Rūstem-i zamān
Hāfīze ḥātūn efendi artık erden pehlevān
Fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilāt
Ḥāfīzedür ḥāfīze ol zev(e)cāt-ı tāhirāt
Var ise gelsün daḥı deftere kayd olsun tamām
Añılur defterde olan tā ilā yevmi'l-ḳıyām
Umaram ḥayra yazar bunı kirāmen kātībīn
Ḥasbeten lillāh ġaraḫ yok bunda ma'lūmdur hemīn
Şehr-i Zī'l-ḥicce'de tārīḥ oldı biñ yetmiş [ü] dōrt

²³ Der-kenār: Biri Hüseyn oldı 'Arec laḳabıyla iştihār /Hicret idüp Anḳara'ya eylemiş anda qarār

²⁴ "Māh-ı Muḥarrem'ün yigirmi birinde Atabeg cāmī'inde 'Ali bin nām tāze yigit yine ḥıfz ile zamānımızda diñilmişdür. Allāhu te'ālā daḥı ziyāde eyleye āmin yā Rabbe'l-'ālemīn." Buradaki bilgiler metin içinde yazılmıştır. Müsvedde nüsha olduḡu düşünöldüğü için dipnota alınmıştır.

²⁵ Der-kenār: İşbu mezbūre üstād-ı küll olalı ve merḥūm u mağfūrun leh Hācı Hāfız Muştafā İbn ḥāfız Meḥmed'ün kendi cāriyeleridür rahmetu'llāhi 'aleyhim ecma'ın.

²⁶ Der-kenār: Hāfīzedür Şayferici kıızı ya'nī Āmine/Hıfz olur Qur'an mevḳūf ḥ'ācenün iḳdāmına

Yâ ilâhî nâzımuñ ‘aybını faẓluñ ile ört

Rûhımız içün fâtiha [10b]

Tārîḥ-i Risāle

180. Olmuşam işbu fakîr bir ‘âşî kûl ehl-i kaẓā
Vaṭanum oldı Karamanî vü şehrüm Akşarā
Derdime dermān içün her yerden imdād isterüm
Yâ ilâhî rahmetüñdür derdime benüm devā
Zenb ü ‘işyān bir yaña ḥaqq-ı ‘ibāduñ bir yaña
Bilmezem ḥālüm n’olur yâ Rabbenā rûz-i cezā
Faẓluñ ile şuçum ‘afv it eyle irzā ḥaşmımı
Böyle olmazsa efendim ḥāl-i müşkildür baña
184. Bu Rızâyî derdine bir çäre olaydı meded
Kaştamonı’nuñ ide tārîḥ ḥuffâzı du’â (1074)

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı metinleri arasında, örnek şahsiyetler olması hasebiyle, din büyükleri özellikle kıssaları ve menkıbeleriyle edebî metinlere konu edilmiştir. Kur’an’ın tamamını ezberleyen hafızlara Müslüman toplumlarda ayrı bir ehemmiyet gösterilmektedir. Bu tutumun temelinde hafızlar hakkındaki övgü dolu hadisler bulunmaktadır. İslamın ilk yıllarından itibaren Kur’an’ı hıfzetme geleneği ortaya çıkmış ve daha sonraki dönemlerde Kur’an’ı ezberlemeye olan ilgi artmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti’nde hafızlık eğitimi için hususi imkânlar sağlanmıştır.

Farklı zamanlarda Kastamonu şehrinde bulunan meşhur seyyahlar İbn Battûta ve Evliya Çelebi eserlerinde buradaki hafızların çokluğundan bahsetmişlerdir. 17. asrın önemli isimlerinden Aksaraylı Hasan Rızâyî, 1664 yılında kadı olarak göreve başladığı Kastamonu’da hafızların sayıca fazlalığına dikkat çekmek amacıyla onları tanıtan bir eser kaleme almıştır. Bu eseri yazarken Kastamonu’da bulunan bir hafızdan bilgi almıştır. Elde olan tek nüshanın zahriyesinde yer alan bilgiye göre mevcut yazma müellif hattıdır. Şair ilk olarak aynı adlı hafızları tanıtmış, bunu da ara başlıklarla belirtmiştir.

Zikredilen isimlerden sonra boşluklar bırakmış, zamanla sonradan öğrendiği ve yetişen yeni hafızların isimlerini de eserine ilave etmeye devam etmiştir. Bu yönüyle mevcut yazmanın müsvedde bir nüsha olduğu açıktır. Eserde bazı hafızların sadece isimleri anılmış, bazıları hakkında daha fazla malumata yer verilmiştir. Bu özelliğiyle *Tuhfe-i Huffâz*, esamî tarzında yazılan şiirlere benzemekle beraber daha çok biyografik bir hüviyet arz eder. Rızâyî, on biri kadın olmak üzere toplamda 161 kişi hakkında bilgi vermiştir. Bazı kişiler hakkındaki mulumat derkenarda yer almaktadır. Şair mesnevi nazım şekliyle kaleme aldığı eserinde sade ve anlaşılır bir dil tercih etmiştir.

Özellikle bazı hafızları tanıtırken künyeleri ve meslekleriyle uyumlu kelimeler kullanmaya dikkat etmiştir. Bu şekilde o dönemde yaşayan insanların meslekleri ve lakapları hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Hafızlar arasında 51 kişinin Mehmed isimli olması dikkat çekmektedir. Daha sonra Mustafa, Hasan ve Ahmed adlı hafızlar gelir. Kadınlar arasında da Aişe isimli hafızların sayısı fazladır.

Tuhfe-i Huffâz, hafızlar hakkında müstakil manzum bir metin olması ve mevcut bilgilerimize göre şu an için türünün tek örneği konumunda olması hasebiyle önem arz eder.

Eser, hakkında malumat bulunmayan bazı kişilerle ilgili biyografik bilgileri barındırması açısından bir vesika hüviyetindedir.

Kaynakça

- Bozkurt, N. (1997). Hâfız. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Vol. 15, pp. 74–76). TDV Yayınları.
- Browne, E. G. (1922). *A Supplementary Hand-list of the Muhammadan Manuscript Preserved in the Libraries of the University And Colleges of Cambridge*. Cambridge University Press.
- Cankurt, H. (2015). *Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî: Hayatı, sanatı, eserleri ve “Miiftâhu’s-sa’âde” adlı manzûm kasîde-i bürde şerhi*. Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Cankurt, H. (2021). Seyyid Hasan Rızâyî el-Aksarâyî. *E-Aksaray Ansiklopedisi*. <https://e-sehir.aksaray.edu.tr/2021/08/19/seyyid-hasan-rizayi-el-aksarayi/> (Accessed January 4, 2026)
- Ceyhan, Â. (2013). Rızâî, Hasan Rızâî-i Aksarayî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rizai-hasan-rizaii-aksarayi> (Accessed January 4, 2026)
- Donuk, S. (2016). Nev‘îzâde Atâyî’nin Zeyl-i Şakâik’ında Kastamonulu âlimler ve Kastamonu. In A. R. Özkan (Ed.), *Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu Bildiri Kitabı* (pp. 110–120). Kastamonu Üniversitesi Yayınları.
- Ebu Dâvûd es-Sicistânî. (2007). *Sünen-i Ebu Davud* (A. Parlıyan, Trans.). Konya Kitapçılık Yayınları.
- Ekici, M. M. (2025). Klasik Türk edebiyatında isimlere şiirler: Esâmî. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 11(4), 634–665.
- Hasan Rızâyî. (n.d.). *Tuhfe-i Huffâz* (Or. 662, fols. 1b–10b). Cambridge University Library.
- İbn Battûta, M. (2000). *İbn Battûta seyahatnâmesi* (Vol. 1). A. S. Aykut (Trans.). Yapı Kredi Yayınları.
- Kahraman, S. A. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Vol. 9, Book 1). Yapı Kredi Yayınları.
- Yazar, İ. (2003). Kastamonulu divan edebiyatı şairleri. In A. A. Yetim et al. (Eds.), *II. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildiri Kitabı* (pp. 255–264). Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.